

Доц. д-р Гоце **ЏУКЛЕСКИ**
Полициска академија - Скопје

НАЈЧЕСТИ НАЧИНИ НА ШВЕРЦУВАЊЕ КУЛТУРНИ ДОБРА ОД РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Абстракт

Во трудов, моето внимание беше насочено кон опишување на позначајните облици и начини на шверцување културни добра од Република Македонија. Целта ми беше читателите (и слушателите) да добијат нови информации за облиците на шверцување на културното наследство во нашиов регион. Тие, според моето мислење, би трбало да дадат скроман придонес во градењето на една нова стратегија (која се заговара од меѓународните институции и од Управата за заштита на културното наследство на Република Македонија) за борба против овој меѓународен организиран криминал. Уште повеќе што во земјите како Република Македонија, постои голем ризик, кој не е само огромна финансиска загуба за државите, туку и уништување на богатото културно наследство.

Инкриминацијата се состои од кражби, проневери, злоупотреба на службената положба, примање поткуп, фалсификување и сл. На крајот од овој труд, се дадени предлози за ограничувањето на ваквите видови шверц.

1. ПОИМ НА НАЧИНОТ НА ИЗВРШУВАЊЕ

Начинот на извршување претставува криминалистичка категорија која означува цел сплет на фактори и услови кои влијаат на тоа одреден криминален настан да се манифестира со одредена содржина и со даден облик. Начинот на извршување укажува на својствата на криминалитетот и на влијанието на личните својства и способности на самиот сторител. Тој претставува симбиоза на објективното и субјективното. Истражувањето на модус операнди на кривичните дела наедно претставува и суштина на самата (самостојна) наука и камен-темелник на нејзиниот завршен потсистем - криминалистичката методика.

Во најширока смисла на зборот, начините на извршување на кривичните дела ги опфаќаат следниве елементи: општа и посебна условеност или фактори кои создаваат услови за постоење на деликтите како појава, степенот на повторување, трагите кои ги остава кривичното дело, методите и начините на прикривање на кривичното дело, средствата на извршувањето, местото на извршувањето, времето на извршувањето, објектот на нападот, својствата на сторителот, методите, средствата и основните правци на откривање, докажување и спречување и сл.

Начинот на извршувањето на кривичното дело има решавачко значење за криминалистичката методика доколку се појави како база за одредување на

општи¹ и на посебни² верзии, така што влијае на одредувањето на правецот на истражувањето и на решавањето на други прашања од откривањето и разјаснувањето на криминалитетот.

2. ОБЛИЦИ И НАЧИНИ НА ПРИСВОЈУВАЊЕ, КРИУМЧАРЕЊЕ И ИЛЕГАЛНА ТРГОВИЈА СО КУЛТУРНИТЕ ДОБРА

Секое шверцување, па и ваквото, во основа е незаконска дејност. Според спецификите, ваквите операции имаат трансграничен карактер и ги нарушуваат законодавствата на повеќе држави. Извршителите на ваквата криминална дејност се стремат максимално да ја прикријат незаконитоста, искористувајќи ги легалните форми на внесување и изнесување стоки и сл.

Анализирајќи ја македонската практика, како најчести начини на присвојувањето на културните добра би можеле да ги издвоиме следниве:

2.1. Еден од начините кој го применуваат многубројните шверцери е незаконско (противправно) префрлување преку граница на културните добра. Истите, се занимаваат и со продажба на шверцуваната стока. За таа цел, тие имаат свои магацини, продавници и сл.

Пример: Лицето Драже Ј. на 22.08.2004 година на граничниот премин "Аеродром" - Скопје при излез од Република Македонија, без дозвола од надлежен орган, се обидел да изнесе 33 монети од археолошко значење со благородна патина со цел да присвои противправна имотна корист. По преземените оперативни-тактички мерки и други активности од страна на криминалистичката полиција, утврдено е дека сторителот на ваквото дело претходно организирал своја мрежа во Прилеп и во околината која работела за него, а тој ваквите (и слични културни вредности) во повеќе наврати ги изнесувал во САД, кадешто имал своја златарска продавница - преку која го продавал ваквиот нумизматички материјал.

2.2. Во други случаи сторителите на ваквите казниви дела активно се впуштаат во потрага по културни вредности, со цел покасно истите да ги прошверцуваат во странство, да остварат материјална корист и финансиски да ја обезбедат својата иднина. Вообичаено, договор за шверц се прави помеѓу шверцерските групи и претставници на определени групи кои патуваат службено или како туристи кај свои роднини и пријатели. За воспоставување контакт меѓу шверцерите се користат посредници по **телефон или преку пошта**.

Имено, лицата во странство ги информираат своите врски (преку телефон или преку пошта) за можностите кои се јавуваат за продажба на културните добра и за нивната цена во западните земји. Исто така, ги запознаваат со сопствениците на продавниците, на галериите, со приватните колекционери и за нивната купопродажна зделка и сл.

¹ Општите верзии го опфаќаат кривичниот настан во целост.

² Посебните верзии се претпоставки за субјектот, за субјективната страна, за објектот и за објективната страна на кривичното дело.

Пример: На 02.10. 2002 година на ГП "Табановце", од страна на полицијата, се приведени лицата Ј.С. и М. С., бидејќи при претрес на нивното ПМВ се пронајдени археолошки материјали од бронза кои припаѓаат на групата Македонски, односно Пајонски бронзи од железно време од 7-6 век пред нашата ера, а територијално се врзуваат за низата некрополи од долното Повардарие од Република Македонија со непроценлива археолошка вредност.

2.3. Има случаи кога, наместо куририте за шверц, се користат странци - службеници на дипломатските мисии и претставништва, кои имаат дипломатски имунитет. Ваквите посредници-шверцери на разни начини успеваат да ги сокријат предметите што ги шверцуваат, а тоа им овозможува подолг временски период да дејствуваат неказнето.

2.4. Познато е шверцување на ваквите добра и кога се вовлекуваат службеници на разни министерства, установи и организации кои редовно патуваат во странство и кои имаат врски со странски фирми, со приватни институции и со добротворни фондови.

Пример: Постојат индикации дека во Република Грција е формиран специјален фонд кој се занимава со откупување на културното наследство од Република Македонија. Се разбира, мотивите за формирање на еден ваков фонд се и од политичка природа.

2.5. Постои и категорија на сторители која врши разни кривични дела, пред се, имотни а кога ќе им се укаже прилика извршуваат и кривични дела на штета на културните добра. Имено, насилно влегуваат во цркви или манастири, одземаат вредни икони, скапоцени крстови, кандила, пехари, чаши, релјефи и експонати изработени од дрво, свона, па дури и камбани и сл., а покасно ги продаваат на територијата на Република Македонија (или во странство) по релативно ниски цени.

Пример: Лицата Димитар Ј. и Тоше Н., познати сторители на имотни деликти, во текот на 2004 година, со цел да присвојат противправна имотна корист за себе, насилно влегле во црквата "Св. Ѓорѓија", лоцирана во општина Кисела Вода - Скопје од кадешто одземале икона од 19 век, којашто е проценета како икона со непроценлива вредност.

2.6. Постојат индикации дека шверцот со културното наследство некогаш се прави и во содејство со царинските и со полициските службеници. Се разбира, за паричен надоместок, или, пак, за нешто слично.

2.7. Во практиката познати се и случаи кога, лица вработени во институции каде што се сместени културните добра, соработувале со одредени криминални организации, или преку злоупотреба на своето работно место отуѓивале или присвојувале експонати од културните добра.

3. ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕДЛОЗИ

Шверцувањето на културните вредности претставува еден од проблемите на општествата и државите што се наоѓаат во транзициски период, особено кај оние земји што се во тек посткомунистичките реформи. Република Македонија не е исклучок од ваквите активности.

Причините за зголемување на меѓународниот шверц со стоки (а во тие рамки и со културни добра) се од поливалентна природа, на пример: внатрешни и меѓународни, социјално-економски и политичко-административни. Дел од ваквите причини се манифестираат преку: политичкиот протекционизам; релативно ниската ефикасност од работата на полициската и на царинската администрација и распространетоста на корупциската практика; анемичноста на правосудниот систем; недостиг од координативни активности и соработка меѓу одделните државни структури; толерантноста на т.н. ситно шверцување на културните добра и сл.

Како позначајни насоки (методи, мерки, форми) за ограничување на шверцувањето со културното наследство, би ги издвоиле обата општоприфатени правни методи на заштита од криминални посегнувања, *принудата* и *убедувањето*. Но, тие не се универзални и имаат свои слаби страни и не можат да предложат целосно решение за проблемот. Затоа, покрај овие постојат цела редица други методи што се преземаат од страна на државните институции, невладини организации и движења, граѓаните, меѓународните организации и други.

Од чисто правен аспект, принудата како активност се изразува преку казнувањето на лицето што го извршило криминалното дејство. Ова може да се разгледа од повеќе аспекти. Првиот е усовршување на соодветните членови од Кривичниот законик. Исто така, треба да се предизвика размислување во јавноста дека се работи за криминал, кој предизвикува висок степен на општествена опасност.

Друга основна активност во борбата против ваквите криминални дејства е убедувањето. Тоа е поврзано со превентивната (проактивната) функција што ја даваат законските прописи. Така, на пример самото криминализирање на едно дејство има превентивен карактер.

Другите форми за ограничување на шверцувањето со културните добра може да бидат од организациски, организациско-методичен и структурен карактер, кои би вклучиле различни стимулативни мерки. Тоа претпочита создавање на поефикасна организација на работа на специјализираните органи, чија дејност непосредно е поврзана со шверцувањето, создавање систем за стимулирање на царинските и полициските службеници; формирање нови институции за заштита од ваквите криминални напади; едуцирање и специјализирање на кадрите; разработка на криминалистичка методика за разоткривање на овој вид деликти; засилување на меѓународната соработка меѓу повеќе соседни земји, преку склучување билатерални или трилатерални договори за борба против шверцувањето, а врз основа на конвенции кои правно ја покриваат оваа област; соработка со Интерпол и сл.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Оперативна документација од архивите на СВР - Скопје.
2. Оперативна документација од архивите на МВР на РМ.
3. Џуклески, Г.: "Најчести форми на криумчарење стоки во балканските земји, Годишник на Факултетот за безбедност, бр. 1, Скопје, 2002.